

*Любомир ФАЛТЯН,
доктор філософії, віце-президент
Словацької Академії наук*

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ПРОСТІР ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ЛОКАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ САМОВРЯДУВАННЯ

Визначення

Під час короткої рефлексії транскордонних відносин в сучасності, ми зосередимо свою увагу на транскордонних відносинах, в які вступають «просторові» суб'єкти, адміністративно-територіальні (муніципалітети та асоціації муніципалітетів) чи просторово-регіональні (самоврядні регіони). Це означає, що ми не будемо мати справу з транскордонною активізацією, яка є складовою діяльності економічних, культурно-суспільних, політичних чи інших суб'єктів, якщо вони не є якимось чином обґрунтовані, або разом беруть участь у транскордонній політиці вищезгаданих «просторових» суб'єктів.

Які теоретичні основи?

Концепція подолання маргіналізації – вона була основою під час виникнення єврорегіональної ідеї ще у 50-их роках ХХ століття, коли мала допомогти вирішити маргіналізацію прикордонних регіонів. Зокрема, у прикордонні Німеччини – Нідерландів – Бельгії [1, с. 177]. На цій концепції також базується Європейська хартія прикордонних і транскордонних регіонів з 1994 року.

Концепція інституційної автономії – її презентує А. Гаспаріні, коли визначає єврорегіони як «транскордонну територію з напрямком до інституційної автономії для покращення кооперації і підтримки розвитку цих територій...» [2, с. 33]

Концепція мережі – ґрунтується на припущенні «*мережі як організаційного принципу для просторової взаємодії людей, товарів та інформації, яка також лежить в основі «ідеї європейської мережі (чи навіть транс'європейських мереж) ...»* [3, с. 11]

Концепція бар'єру – П. Нійкамп, підсумовуючи теоретичні підходи, визначає також концепцію бар'єру, коли кордони являють собою бар'єри, які полягають у різних правових системах, різних компетенціях та системах регулювання. Бар'єри при цьому можуть бути фізичні та нефізичні [3, с. 11].

Проблематика транскордонних відносин як предмет науково-дослідницького інтересу

Науково-дослідницький інтерес до проблематики кордону в його просторовому чи соціально-просторовому розумінні, як наводить Remigio Ratti, проявлявся ще на початку 20-их років, а також в наступних роках ХХ століття, але все інтенсивніше у 70-их, 80-их та 90-их роках ХХ століття. Цей інтерес до проблематики кордону базувався на різних теоретичних підходах, чи то на функціоналістичних, які працюють у категоріях «центр – периферія», регіональних системах, підходах стратегічного планування і т.д. [4, с. 30 – 49]. У більшості теоретичних підходів саме економічний вимір відіграє важливу роль.

Законодавча база для транскордонного співробітництва в Словаччині

Нові можливості для активізації транскордонного співробітництва для просторових суб'єктів приносить ситуація соціально-політичної зміни в кінці 1989 року. Вона пов'язана з проведенням реформи муніципального та регіонального самоврядування. У ній були визначені також права чи компетенції в області транскордонних відносин:

- «Закон про муніципалітети № 369/1991» з внесеними пізніше поправками – Саме в 11 і 21 параграфах визначає відповідні правомочності:

- § 11

- Муніципальна рада

- 4 Муніципальна рада приймає рішення про основні питання життя муніципалітету, особливо залишає за собою право:

- (з) Ухвалювати угоди про міжнародне співробітництво та членство муніципалітету в міжнародній асоціації відповідно до § 21 розділу 1.

➤ § 21
Міжнародне співробітництво
розділ 1

Муніципалітет має право у межах своєї компетенції співпрацювати з територіальними та самоврядними одиницями або з управліннями інших держав, які виконують місцеві функції. Має право стати членом міжнародної асоціації територіальних одиниць чи територіальних органів.

• «Закон про самоврядування вищих територіальних одиниць № 302/2001» (закон про самоврядні краї):

§ 5 Міжнародне співробітництво

(1) Самоврядний край має право у межах своєї компетенції співпрацювати з територіальними та самоврядними одиницями або з управліннями інших держав, які виконують регіональні функції. Має право стати членом міжнародної асоціації територіальних одиниць чи територіальних органів.

Формально-інституційний рівень транскордонного співробітництва

▶ Співробітництво на основі міждержавних угод – Було реалізоване на основі двосторонніх міждержавних угод між країнами-сусідами. Прикладом з недавнього минулого може бути малий прикордонний рух на словацько-польському пограниччі.

▶ Співробітництво на основі угод вищих територіальних одиниць з прикордонними партнерами – Після утворення самоврядних ВТО і з цим пов'язаного законодавства, яке дозволяє співпрацювати з територіальними і самоврядними одиницями, створилися передумови того, що і ВТО могли почати формулювати свою «закордонну політику» на основі угод з партнерськими адміністративно-територіальними самоврядними одиницями, включаючи ті, які були укладені на контактному кордоні. Як приклад можемо навести Пряшівський самоврядний край (ВТО), який має партнерські угоди з Малопольським воєводством (Краків) чи Підкарпатським воєводством (Ряшів), а також з Закарпатською областю (Ужгород) (www.po-kraj.sk). Подібним чином ми можемо визначити співробітництво і угоди

також у випадку інших самоврядних країв у Словаччині, оскільки кожен з цих країв знаходиться на кордоні.

Співробітництво в рамках єврорегіональних асоціацій

Між прийняттям та побоюваннями – Після 1990 року ідея єврорегіонів почала поширюватись також на території тодішньої Чехословаччини. З одного боку, з цією ідеєю пов'язувалась надія на швидше та ефективніше вирішення прикордонної і до того часу маргінальної території держави, з іншого боку, саме на політичному рівні існували побоювання, які мали часто причини в історично закоріненій недовірі чи навіть ворожості. У колишній Чехословаччині це поширювалося на чесько-німецькі та словацько-угорські відносини [8, с. 75-76]. Аналогічні побоювання, які стосуються історичного досвіду, а також економічного дисбалансу контактних регіонів у західній частині Польщі, наявні і в цій країні [9, с. 40].

Формування єврорегіонів у Словаччині

Початок виникнення єврорегіонів у Словаччині пов'язаний з 1993 роком, коли саме Словаччина була ініціатором створення єврорегіону «Карпати», хоча це негайно викликало політичні проблеми і Словаччина протягом багатьох років (до 1999 р.) була лише спостерігачем. Єврорегіони утворювали муніципалітети (міські та сільські), на підставі «Закону про муніципалітети», який дозволяє створювати міжмуніципальні асоціації також із закордонними партнерами (муніципалітетами). В даний час у Міністерстві внутрішніх справ СР зареєстровані наступні єврорегіони:

- ▶ *Karpatský euroregion* («Карпатський єврорегіон»);
- ▶ *Euroregión Tatry* (єврорегіон «Татри»);
- ▶ *Euroregión Beskydy* (єврорегіон «Бескиди»);
- ▶ *Euroregión Bílé-Biele Karpaty* (єврорегіон «Білі Карпати»);
- ▶ *Euroregión Podunajský trojspoľok* (єврорегіон «Подунайська трійця»);
- ▶ *Euroregión Ipel'* (єврорегіон «Іпель»);
- ▶ *Euroregión Váh-Dunaj-Ipel'* (єврорегіон «Ваг – Дунай – Іпель»);
- ▶ *Euroregión «Neogradiensis»* (єврорегіон «Неоградієнсіс»);
- ▶ *Euroregión Slana-Rimava* (єврорегіон «Слана – Рімава»);
- ▶ *Euroregión Kras* (єврорегіон «Крас»).

(www.minv.sk/?euroregiony)

Проблема дисбалансу

Євро регіони виникали як намагання співробітництва на контактних територіях в їх мікрорегіональному розумінні, але виникали також макрорегіональні об'єкти, в яких транскордонний сусід був дуже віддалений.

- Дисбаланс у просторовому і соціально-демографічному обсязі – Прикладом у Словаччині є Карпатський євро регіон, який об'єднує території Польщі, Словаччини, України, Угорщини та Румунії, що утворюють велику територію, яка об'єднує декілька мільйонів жителів.

Таку ситуацію піддає критиці Т. Коморницький, на прикладі польського досвіду, і констатує: «Несприятливим є /.../ надмірне створення нових структур (Євро регіони: «Карпати», «Буг», «Неман», «Балтика»). Це обмежило виникнення менших, потенційно ефективніших суб'єктів» [11, с. 298].

- Дисбаланс компетенцій – ми зазначаємо також дисбаланс у компетенціях, якими володіють партнерські частини євро регіонів, складовою яких є Словаччина – приклад носія євро регіональних мікропроектів. У Словаччині їх носіями та дистриб'юторами є ВТО, в той час як партнерська євро регіональна сторона їх має у своїй компетенції, це примножує її вагу як гравця у транс-кордонному співробітництві і важливого суб'єкта при підключенні муніципалітету до транскордонного співробітництва.

- Дисбаланс наявний також у волі і формах співробітництва з регіональними органами самоврядування – у Словаччині ми знаходимо цілий ряд проблем, коли співробітництво між євро регіонами та ВТО, що впливає з наших досліджень, є мінімальним чи дорадчим, в той час як євро регіональні транс-кордонні партнери оголошують хороше співробітництво у багатьох випадках також конкретну фінансову допомогу.

Євро регіони, муніципалітети і транскордонне співробітництво

У Словаччині у деяких випадках відзначаємо ситуацію, коли муніципалітети заявляють належність не тільки виключно до одного євро регіону, чого у партнерів з іншого боку кордону немає. Ця неоднозначність належності, або подвійної належ-

ності, є перешкодою під час формування єврорегіональної ідентичності.

Населені пункти, які в основному розташовані на кордоні, часто реалізують двосторонню чи багатосторонню транс-кордонну діяльність, яку вони не оголошують як єврорегіональну діяльність. На подив, є також ситуації, коли муніципалітети у прикордонних областях на словацькому боці навіть не знають про існування єврорегіону на території, частиною якої вони є.

Єврорегіональне співробітництво і шенгенський кордон

Аж до вступу в Європейський Союз більша частина країн Центральної Європи була «на другому боці» шенгенського кордону. Формування єврорегіонів мало допомогти долати бар'єри «кордону», як між сусідніми країнами за межами Європейського Союзу, так і кордони між сусідами, коли одна сторона була за межами, а друга – в Європейському Союзі. В даний час, з погляду Словаччини, цей «бар'єр шенгену» знаходиться на східному кордоні Словаччини – на кордоні з Україною. Суттєвим фактором у даному випадку є факт існування «жорсткого» бар'єру, реального кордону зі своїми обмеженнями (віза, прикордонний контроль, обмеження руху товарів і т.д.) Транскордонне співробітництво з нечленом ЄС, хоча членом єврорегіону, є в даному випадку складнішим, а саме, під час реалізації локальних єврорегіональних дій. Про це свідчать результати реалізованих досліджень у рамках проекту VEGA «Пошук нових соціально-просторових форм як імпульс для локального та регіонального розвитку» (2011-2013). Тут також з'являється дисбаланс, а саме в тому, що більш інтенсивно реалізується діяльність та співробітництво з транскордонним сусідом, який знаходиться в ЄС, ніж із сусідом, який знаходиться на другому боці шенгенського кордону.

Членство в ЄС як послаблюючий фактор?

Членство в ЄС та значне послаблення кордону як бар'єру, з одного боку, та можливість регіональних адміністративно-самоврядних суб'єктів формувати свою транскордонну (міжнародну) сферу, з іншого боку, згідно з попередніми результатами наших

досліджень у Словаччині, до певної міри послаблюють чи зменшують сферу єврорегіонального співробітництва. Значну частину сфери діяльності переймають як регіональні самоврядування, так і інші інституційні суб'єкти, які діють в транскордонному просторі (економічні, освітні, культурні, громадянські і т.д.), які вже допоміжну роль єврорегіонів не потребують. Конкретним сигналом у цьому напрямку є той факт, що, незважаючи на наміри кінця 90-их років XX століття і перших років XXI століття встановити офіційні єврорегіони на словацько-австрійському кордоні, до цих пір жодний такий єврорегіон не є офіційно зареєстрований. Виявляється, що транскордонне співробітництво тут здійснюється в рамках інших інституційних форм.

Нову ситуацію усвідомлює також ЄС і шукає новий формат (в тому числі фінансовий) для підтримки транскордонного співробітництва на рівні асоціації муніципалітетів.

Використана література

1. Schulz, Ch., 1998, Interkommunale Zusammenarbeit im Saar-Lor-Lux-Raum, Staatsgrenzenüberschreibende lokale Intergrationsprozessen, Saarbücker Geographische Arbeiten, band 45, Saarbrücken,

2. Gasparini, A., 2004, The Institutionalisation of Cooperation. Vademecum for a 'Good' Euroregion, In: ISIG, Trimestrale di Sociologia Internazionale, Quaterly of International Sociology, Cooperation and Euroregions – For Borders to Become Centres, Gorizia N. 3/4, December

3. Peter Nijkamp, 1993, Preface, In: Theory and Practice of Transborder Cooperation, Remigio Ratti/Shalom Reichman (Eds), Verlag Helbing&Lichtenhahn, Basel und Frankfurt am Main,

4. Remigio Ratti, 1993, Spatial and Economic Effects of Frontiers. Overview of Traditional and New Approaches and Theories of Border Area Development, In: Theory and Practice of Transborder Cooperation, Remigio Ratti/Shalom Reichman (Eds), Verlag Helbing&Lichtenhahn, Basel und Frankfurt am Main,

5. Zákon o obecnom zriadení č. 369/1991

6. Zákon o samospráve vyšších územných celkov č. 302/2001

7. www.po-kraj.sk

8. Falt'an, L., 2004, *Euroregióny a regionálny rozvoj na Slovensku*, In: *Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch (Regióny, prihraničné regióny, euroregióny)*, Ed., L. Falt'an, NK UNESCO-MOST, Sociologický ústav SAV, Bratislava

9. Jałowiecki, B., 1993, *Kwestia regionalna*, In: *Czy Polska będzie państwem regionalnym?*, Redakcja naukowa: Grzegorz Gorzelak, Bohdan Jałowiecki, Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Uniwersytet Warszawski, Warszawa,

10. WWW.Minv.sk/?euroregiony

11. Komornicki, T., 2007, *Międzynarodowe relacje Polski w ujęciu regionalnym*, In: *Rozwój, region, przestrzeń*, Praca zbiorowa pod redakcją Grzegorza Gorzelaka i Anny Tucholskiej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych UW (EUROREG), Warszawa

Стаття була створена на основі проекту VEGA «Пошук нових соціально-просторових форм як імпульс для локального та регіонального розвитку» (2011-2013)

Резюме

У статті зроблена спроба проаналізувати феномен Євро-регіонів у контексті теоретичних та реальних систем функціонування в Словацькому соціально-політичному середовищі. В даний час, коли Словаччина є членом ЄС, як і більшість її сусідів, але і на шенгенських кордонах існуючі єврорегіони, будемо стикатися з необхідністю нової оцінки ситуації, щоб підтвердити своє існування в конкурентному середовищі різних форм прикордонного співробітництва.